

Стефана Димитрова (София)

Наблюдения над езика на военните

Ключне речи:

българския език, езика на военните, армейския социолект, нова военна терминология, идиолекти и социолекти, езиковите подсистеми.

Тема рада је један од савремених социолекта бугарског језика, војни социолект. Ауторка истражује овај социолект као збир индивидуалних идиолекта различитих људи који су у вези са војском.

Един от най-специфичните, но и най-неописани функционални стилове на българския език е така нареченият език на военните. Всъщност, това е един от социолектите на българския език. От една страна той се формира от идиолектите на свързаните с армията носители на езика, а от друга страна сам влияе върху тези идиолекти. Освен това, езикът на военните се влияе много осезаемо от развитието на военната техника и свързаната с нея терминология – един твърде динамичен процес, особено след втората половина на двадесетия век. Българският език на военните е изпитал и много чуждоезикови влияния; в този смисъл той е интересен обект за новата наука контактология. В неговото формиране голяма роля играят езиковите контакти,

обусловени от социално-политическата обстановка в страната. Тези контакти имат двустранно измерение – те преминават на общодържавно равнище с легализирането на връзките ни с военните организации от други страни, с използването на чужда военна техника и логистика; на индивидуално равнище те са свързани с идиолекта на отделните езикови личности от кръга на военните, обучавали се в чужбина или използващи активно специална литература на чужд език. За формирането на разглеждания функционален стил не малка роля винаги са играли и личните контакти на български военни дейци с чуждестранните специалисти, консултанти и инструктори, работили в нашите военни структури.

Система 2007

Един кратък преглед на езика на военните в България, чиято история започва след освобождението от турско робство, показва, че първоначално във военната терминология преобладава руско влияние в стила на армейските обозначения и команди, характерни за царска Русия. Разбира се, там се срещат и турцизми – предимно на лексикално равнище. След средата на двадесетте години на XX век и особено в началото на тридесетте започва да се чувства едно нарастващо немско влияние, запазено до края на Втората световна война. Веднага след това започва второто руско влияние, наложило най-много промени в разглеждания езиков пласт. Тези промени и нововъдения са почти непокътнати до днес и съществуват с англоезичното влияние, характерно за всички области на живота през последните две десетилетия.

Въпросът за езика на военните през споменатите две десетилетия става особено актуален, защото той участва в общия процес на функционирането на националния ни език в условията на глобализацията и неизбежните, свързани с нея, чужди влияния. Но този факт като че ли остава почти незабелязан от езиковедите. Говори се и много се пише за младежкия сленг, за различните социални жаргони, за езика на пресата, радиото и телевизията, за езика на учебниците за деца от различни възрасти, за компютърния език. Но за езика на военните имат представа почти само самите военни и отделни любители на четива от типа на вестник «Българска армия», от чиито броеве, излезли през 2005–2006 г., ще бъде анализирана подборка от примери.

Съвременното ни общество и езиковедската гилдия в това число води безчислени спорове по въпроса «Какво става с езика ни?». Обеднява ли той или просто

се променя към една по-елиптична форма на изказ, опростява ли или се шлифова по нови образци, променя ли се отношението на говорещите към самия език и ако да, то в каква насока – става по-небрежно или бележи стремеж към някакво раздвижване, към излизане от прекалено строгите прескрипции на кодифицираната форма на книжовния вариант?

Мненията тук се разделят. Но преди да ги анализирам, искам да подчертая, че каквито и констатации да се правят по поставените въпроси, каквито и отговори да им се дават, те засягат пряко въпроса за идиолекта, защото именно сега практически всеки носител на българския език е поставен в ситуация сам да регламентира езиковото си поведение и да насочва развитието на лингвистичната си компетенция.

Повечето говорещи на български са склонни да мислят, че езикът ни катастрофално върви към опростяване и обедняване, към нарушаване на нормите на добрия тон в общуването, към хипертрофирана употреба на чуждици, които си имат български еквивалент и най-често «американизират» българската реч. Има и привърженици на обратното мнение и те се срещат и сред авторитетни наши учени, които виждат в настъпилите промени закономерен процес. Ще цитирам мнението по този въпрос на изтъкнатия българист проф. Тодор Бояджиев:

Да се твърди, че съвременният български език обеднява, да се оценява тревожно днешната езикова ситуация като «езиков хаос», «катастрофа» и «упадък», значи да се изрича клевета и да се вдига ненужна връва. Нито от социолингвистично, нито от социалнопсихологическо и формално гледище няма основание да се говори за обедняване на езика у която и да е социална група. Силно е да се каже, че

езикът ни е осакатен през последните десетилетия. Такива песимистични мнения и сакрални заклинания са пресилени, емоционални и субективни преценки на хора, които не познават богатството на езика и изпитват наслада от самоунизяване. Сигурен съм, че много от тях ще спорят и няма да споделят това мое твърдение. Техните мнения, продиктувани вероятно от добри намерения или политически внушения, не трябва обаче да се отхвърлят. Езикът се твори от народа и засяга всеки от нас. Затова всеки има своя представа за него и тя трябва да се уважава (подч. от мен – С. Д.). – (Бояджиев 2005: 7).

Аз съм една от спорещите с първата част на изказаната мисъл – струва ми се, че би било много крайно да се говори за критичното отношение към езика като за клевета. Но абсолютно приемам тезата, че всеки носител на езика има правото на свое отношение към него, защото тази теза лежи в основата на теорията за идиолекта, която изповядвам. Всъщност, струва ми се, че и сам проф. Бояджиев по един доста деликатен начин признава, че езикът ни в съвременния си вид не е чак толкова добър и съвършен. Пак там той пише:

...да се ратува за усъвършенстването му (на езика – С. Д.) винаги е полезно. Наше неотменно задължение е да защитаваме родния си език, като едновременно търсим разковничето за неговото обогатяване и използването на всичките му многообразни багри, които да го направят съвременен, модерен, витален и самобитен в многоезичния Европейски съюз.

Значи, все пак езикът ни има нужда от усъвършенстване, от обогатяване и осъвременяване. Точно така мисля и аз и примерите, които ще бъдат показани

в по-нататъшното изложение, са един добър аргумент в полза на тази теза. С една дума, има какво да се каже за езика ни и в двете посоки – да се отчетат адекватните на времето ни негови механизми и да се посочат не много подходящите езикови формации, които се използват в определени комуникативни ситуации. Моята задача е да покажа тези две разноразлични тенденции с примери от езика на военните.

Като говоря за езика на военните, много ясно си давам сметка, че става дума не за единно явление, а за множество идиолекти, които се обединяват от определени общи норми за команди и разпоредби и от една строга и абсолютно задължителна терминология, отразяваща особеностите на различните видове войски, военни съоръжения и дейности. Освен това имам пред вид и факта, че езикът на военните обхваща както начините на изразяване на самите военни, така и на хора, свързани с военната тематика и пишещи за нуждите на войската. Особено място сред тях заемат журналистите, списващи вестник «Българска армия», сред които има политически наблюдатели и коментатори, литератори, социолози и кадрови военни.

Вестник «Българска армия» има интересно и малко старомодно звучащо подзаглавие «Вестник за войската и народа». Посланието е абсолютно ясно – вестникът е адресиран както към военния контингент на страната, така и към цивилното население. Но употребата на лексемата *народ* тук ни връща към времето, когато армията се наричаше *народна*, а военното министерство беше *Министерство на народната отбрана*. Това подзаглавие, разположено, разбира се, на първа страница, непосредствено под заглавието на вестника, контрастира

по стил с материалите от политическо естество, които са оформени напълно съвременно. В тях почти изцяло липсва лексемата *народ* и още повече нейният дериват *народен* и, както може да се забележи от пръв поглед, се говори за *нация* и *национални интереси*. Политическата информация в този вестник е оформена езиково точно така, както са оформени аналогичните рубрики във всички други ежедневници. Всъщност, че «Българска армия» е ежедневник, човек може да се досети от датите в броевете, но това не е отбелязано под заглавието или до него, както обикновено е прието да се прави в пресата. Може би усещането ми е субективно, но и в това виждам нещо от стария стил на съобщаване на информация, свързана с армията, от маниера да се правят тайни и там, където това не е особено необходимо. Аз определено виждам една от особеностите на професионалния език на военните в подчертаната му консервативност, която създава впечатление на известна старомодност и която понякога рефлектира и в материалите, които не са свързани с военната тематика.

Ако трябва да класирам особеностите на езика на военните, на първо място бих поставила наличието на извънредно много чуждици в него и преди всичко на русизми. На места те са толкова многобройни и в такава непосредствена линейна близост, че цели изречения се нуждаят от превод или най-малкото от многократен прочит, за да бъдат разбрани от стандартния носител на българския език. Така в броя от 07.03.2006 на първа страница под една снимка четем:

Провежда се рекогносцировка на рубежите за развърщане на противотанкистите.

Думата *рекогносцировка* е с латински корен, но е образувана по руски дери-

ватологичен модел. В случая тя просто означава «оглеждане». Думата *рубеж* е чист русизъм и означава «граница», «гранична линия», «предел». Най-нелепа от гледна точка на лексикалната и дериватологична семантика на българския език е думата *развърщане*, образувана от руската дума *развертывание*, която се превежда с българската дума *разгръщане*. На пръв поглед човек може да помисли, че става въпрос за печатна грешка – за изписване с *в* вместо с *з*, защото дума *развърщане* в българския език не съществува, но се оказва, че това е вече терминологизирана лексема – социолектен неологизъм и че тя се употребява редовно и не се предполага замяна с правилната форма. Нещо повече – от същата мотивираща основа се образува и глагол: ...*да се развърне тази ремонтна база в София* (10.01.2006: 9). Това не е единичен случай, възникнал на паронимична основа. Пак от езика на военните навлезе неправилно усвоеният русизъм *отцепване*, който в руския език е с префикс *о-*, а не *от-* (*отцепление*), произлиза от думата *цепь* «верига» и означава «обкръжаване», «ограждане», «блокада». А какво означава *отцепване*, *отцепвам* на български знае всеки, който поне веднаж е държал брадва в ръцете си. Или дори само е виждал как се цепят дърва. Да *отцепиш район* значи да го отделиш от нещо, а не да го обкръжиш. И накрая – *противотанкисти*. Вероятно това са войниците, които водят противотанкова защита. Но несвойственият на българския език дериватологичен модел ги превръща във въргове на самите танкисти.

Не мисля, че форми от този тип могат да възникнат планомерно, в процеса на обучението на военните ни кадри. Най-вероятно те са се появили в идиолектите на отделни представители на тази социална група и благодарение на авторитета

им или на някакви стечения на обстоятелствата постепенно са се наложили и са получили терминологичен статус. Доколкото ми е известно, те не шокират представителите на армейската общност. Но за другите носители на езика са най-малкото странни и често неразбираеми. Споменатият в началото надпис е, както вече отбелязах, под една снимка. А на самата снимка пише: *Честит празник!* Дано читателят ми прости иронията, но един такъв надпис може да бъде «празник» на оформянето на един нов български социолект, царски свободно нарушаващ не само всички предписания на езиковедите, но и най-вариативните закономерности на самия език.

Вероятно казаното по-горе звучи твърде критично, но в по-нататъшното изложение ще се постарая да докажа, че наистина армейският социолект влиза в противоречие и дори в противоборство със системните закономерности на различните езикови равнища.

I

На морфологично равнище се наблюдават следните явления:

Пропуск на дефинитивния артикъл:

В началото на 2005 г. **личен състав и техника** ... съдействаха за снегопочистването и за **преодоляване** на бедственото положение ... (10.01.06: 8);

Успешно премина подготовката на **личен състав и авиационна техника**... (пак там). Впрочем, цитираният пример търпи и критика от гледна точка на лексикалната съчетаемост. Думата *подготовка* има различен компонентен състав в съчетанията с обозначения на лица и предмети. Подготовката на лица (в случая на личния състав) се разбира като обучение или усвояване на определени умения.

Подготовката на предмети (в случая на военната техника) се подразбира като техническа дейност, извършена от специалисти. Затова разглежданото изречение показва нарушаване не само на морфологичните, но и на лексикално-семантичните норми на българския език.

Пропуск на предлози в облигаторно предложни конструкции:

Чуждоезиковата подготовка се превърна ? решаващ елемент...

(пак там); липсва в.

Предстои участие..., което налага прецизно усвояване ? съюзните стандарти (пак там); липсва на.

? Всеки обяд се предлагат ? 10–12 основни ястия (02.03.2006). Липсват предлозите *на* и *по*.

Това явление има вече рефлексии и в разговорната българска реч:

Аз съм ? отпуска; Той е ? командировка (и в давата случая липсва в).

Неправомерна замяна на едни предлози с други:

Чрез професионалните им усилия и подготовка бяха отворени пътищата към селата... (пак там). Единствено възможен тук е предлогът *благодарение на*.

...ценностите са различни ... -чест, религия, вярност в краля. Вярност се съчетава само с предлога на, който сигнализира появата на бенефициент в текста и във всички индоевропейски езици с изразена падежна флексия се употребява с формата на датив.

Мултимедийна презентация за условията...на кандидатстване (20.02.2005: 5). Презентацията е *на*, а не *за* условията на кандидатстване.

Така спестихме време за хората. От това изречение следва, че говорещият и обкръжението му са спестили собствено

време, което да посветят на хората. Но от текста става ясно, че те са спестили времето на самите хора.

...причините, повлияли **на** допускането на инцидентите (21.02.2005: 5). Явно става въпрос за причините, повлияли за допускането на инциденти.

Неправомерна замяна на суфикси:

Академичният съвет на училището.

В края на живота си проф. Любомир Андрейчин написа една малка езикова бележка (Андрейчин 1962: 72), озаглавена *Университетът има академически, а не академичен съвет*. Академически означава «принадлежащ на академията, на университета», академичен има съвсем друго значение: «присъщ на лице, свързано с академията», напр. *академично поведение*. Специално тази грешка е характерна не само за армейския социолект, тя се среща повсеместно, дори в университетските кръгове.

...районите, които ще бъдат разформирани... В случая безспорно става въпрос за районите, които ще бъдат разформир**овани**. Разформирани означава «деструктурирани», а разформир**овани** – «разпуснати, прекратили съществуването си».

II

На дериватологично равнище най-често се среща:

1. игнориране на формите от женски род, които имат корелативни форми от мъжки род:

И. А., която в момента е **студент** във факултета... (02.03.2006). Дериватологичните отношения между *студент* и *студентка* само от формално гледище са аналогични на тези между *доктор* и *докторка*, например. Първият бином има семантична равнопоставеност (както, напр. при *учител* – *учителка*) и нормата

изисква родовото разграничаване да се спазва;

2. пак на дериватологично равнище се наблюдават и нарушения на словообразователните норми на актуализаторите, напр.:

Накрая на вечерта... авторът... обобщава (02.03.2006: 4). **Накрая** е наречие, което се употребява самостоятелно или в суперлативна форма *най-накрая*. В случая с него неправомерно е заменен дистантно образуваният актуализатор *в края*, който се отличава от употребеното наречие както по деривационния си модел, така и по дисрибутивните си възможности – той предполага задължително конструкция с *на*.

III

Най-много са неточностите и грешките на лексикално равнище:

Неправилна лексикална съчетаемост:

Летателни екипажи... (10.01.2005: 8). Думата *летателен* се съчетава с *апарат, техника, приспособление*, а *екипажът* може да бъде *на самолета, от летици, от пилоти и бордови механици* и т.н. Но не екипажът е летателен.

...общовойсковата подготовка ...**също отбеляза ръст** (пак там).

Думата *ръст* в случая е русизъм, който неправилно заменя българската дума *растеж*. *Ръст* изразява статично понятие – височината на определен човек.

Динамичното понятие се изразява с думата *растеж*, при това правилното съчетание е не с глагола *отбелязва*, а с глагола *бележи*, т.е. ... **също бележи растеж**. Думата *ръст* е употребена на същата страница няколко пъти неправилно, напр. ...*авиобазата е способна... да постигне сериозен ръст*... И др. под.

Добра практическа целесъобразност (пак там). Думата *целесъобразност* принадлежи към така наречената лексика с позитивна семантика и априорно съдържа в семантичната си структура компонента «добър», затова посоченото прилагателно в съседство с нея е тавтологично. Би било правилно на български да се каже, напр.: *От практическо гледище моделът е много целесъобразен.* Има и други варианти.

Неправилна лексикална съчетаемост често се наблюдава в конструкциите *съществително име + глагол*, при които единият от компонентите или и двата са с ограничена валентност, напр.:

Това наложи да се създаде ремонтна база, която да поеме нуждите от техния текущ ремонт (10.01.2006: 9). Нужди, както е известно, не се поемат, а се удовлетворяват или се отчитат. Освен това, цитираният пример може да бъде илюстрация и към друг вид езикови нарушения, свързани с местоименната реприза и кореференцията в текста.

Задачата е преди всичко пред научно преподавателския състав на факултета (06.03.2006: 4). Когато се употребява съчетанието *задачата е*, се очаква да се уточни същността на задачата, а не да се съобщи, кой ще я изпълни. В случая единствено правилната форма е *задачата стои*, което се потвърждава и от следващия предлог *пред*.

Генерал-лейтенант... изрази очакване... (пак там). Думата *очакване* по никакъв начин не се съчетава с глагола *изразявам*. За *очакване* се говори в българския език обикновено само с квалификационни думи от типа на *дълго очакване* или с констативни глаголи от типа на *очакването се оправда*. В разглеждания случай е възможна само трансформация от типа на *Генерал-лейтенантът сподели, че очаква...* или нещо подобно.

...имаха възможност да чуят обстановката... (02.03.2006: 5). Обстановката, както е известно, не се чува. С нея се запознават, за нея получават информация и т.н. Цитираната формация би могла да се обясни като елипса на израза *да чуят доклад за обстановката*, но тя е твърде ненормативна, за да може да бъде призната за допустима.

...извършена проверка по изпълнение на документа, с който са разпределени горивата (21.02.2005: 5). Изпълнява се заповед, нареждане, а документът ги съдържа.

2. Неправилна употреба на лексеми от гледна точка на ориентацията им към одушевен или неодушевен предмет. Един пример с думата *подготовка* бе вече посочен по-горе при анализа на морфологичните нарушения. Но той далеч не е единствен, затова разглежданата грешка заслужава по-подробен анализ:

Наличието на психолог в авиобазата позволи... (10.01.2006: 8). Думата

наличие се употребява във връзка с неодушевени предмети, напр. *наличие на средства, наличие на амуниции*. За одушевени предмети и особено за лица се използва съществителното *присъствие* или глаголът *присъствам*, напр.:

Присъствието на психолог... В авиобазата присъства психолог (а не *е наличен психолог...*).

3. Неправилна синонимична замяна:

Усилията трябва да се насочат... към снижаване на допуснатите нарушения... (10.01.06: 8). В случая явно става дума за *понижаване*, *намаляване* на споменатите нарушения. Снижаването е активен процес, присъщ на живите същества или летателните апарати, а намаляването или понижаването може да бъде и процес, предизвикан отвън, от агенс, намиращ се извън обекта.

4. Неправилна паронимична замяна. Паронимите са едни от най-коварните врагове на лексикалната прецизност. Съдържащи малки фонетични разлики и съществени смислови различия, те могат да дезориентират читателя, напр.:

Около три месеца ще продължат изпитванията на модернизирания бронетранспортър (06.03.2006: 5).

Лексемата *изпитвания* има значение 'нееднократно полагане на изпит', а тук, както се разбира от текста, става дума за *изпитания*, т.е. за проверка на качествата на апарата.

В ежегодните конференции... лично-стно се запознаваме (20.02.2006: 5). Тук вероятно става дума за *лично* запознаване, а лексемата *лично-стно* би трябвало да се съчетае с глагола *опознаваме*. Запознаването е установяване на личен контакт, а опознаването е свързано с вглеждането в личността на партньора. Кое от двете се има пред вид?

5. Наличие на русизми от различен тип – за част от тях вече бе споменато във връзка с други езикови равнища, но останаха все още неописани факти, доказващи силното руско влияние върху езика на военните:

5.1. русизми от дериватологичен тип: *класна специалност* (*На трима от тях е присвоена класна специалност*). В българския език прилагателното *класна* е свързано само с едно от значенията на мотивиращата основа *клас* 'учебна група'. В руския език *классный* може да означава и 'от висока класа, висококачествен', но това значение в българския език липсва.

5.2. Като русизми се тълкуват глаголът *касае* и причастието *касаещ*. Те едновременно са и не са чисти русизми, защото в руския език глаголът *касаться* е възвратен, причастието *касающийся*

– също. Употребата на формите *касае се за*, *касаещ се за* е по-приемлива за българския език, макар че не е нормативно препоръчителна. Но «съкращеният» вариант, който наводни нашата преса и ежедневната ни реч няма нито морфологично, нито стилистично оправдание. За съжаление, той се появява често и на страниците на разглеждания тук вестник:

...въпросите, касаещи социалното положение на военните (20.02.2005: 5). Нашият език разполага със съвсем адекватна форма и то не една: *засягащи, свързани със*.

5.3. Безспорни русизми са редица лексикални единици от типа на *посуда, обмундирование, полоса* и мн. мн. други.

6. Употреба на излишни в дадения текст лексеми:

С това се дава началото на дейността по кадровото размястване... (20.02.2005: 4). Самото кадрово размястване е дейност и тук просто става дума за това, че започва кадрово размястване. Изречението е тавтологично на съдържателно равнище.

7. Неуместна употреба на лексеми:

Освен тази заповед, налице са заповедта ... от 15 февруари... (20.02.2005: 4). Наречието *налице* съдържа лингвистичната пресупозиция за съобщаване на нещо след проверка, след издирване, на нещо, което би могло и да липсва. А в разглеждания текст става дума за това, че такава заповед съществува и трябва да се изпълнява.

...да се провери информацията, обменена от република Хърватска на 15 декември... (21.02.2005: 5). В случая трябва да се говори за информация, *съобщена, предоставена...*, защото е актуална нейната истинност, а не обмяната, извършена от няколко военни представителства.

IV

На синтактично равнище се появява:

конструиране на псевдоотносителни подчинени изречения:

...офицерите от щаба повишиха теоретичната си подготовка, което доказаха с изявите си...(вм. ...и доказаха това...);

неправилно съгласуване в изречени-
ята:

...редът за изпълнение на заповед № 65, **която** всъщност започна от 16 февруари (20.02.2005: 4) Кое е започнало – заповедта или изпълнението?

Ако е изпълнението, трябва да се употреби относителното местоимение **което**; ако е заповедта, то тя не започва, а датира от...

... след 6 март ще започне работата на комисиите за подбора на кадровите военнослужещи в поделенията, **в които** влизат нови щатове (20.02.2005: 4). Трудно може да се разбере, къде влизат новите щатове – в комисиите, в поделенията или в кадровите военнослужещи? И защо въобще щатове **влизат**? Без да съм окончателно сигурна, предполагам, че на определени поделения са дадени нови щатове.

...оценка за **всеки** 60 активни военни части (21.02.2005: 5). Определителното местоимение **всеки** е от мъжки род и е в единствено число. За формата **части**, която е от женски род и е в множествено число, се изисква съгласуващото местоимение **всички**.

През летището е преминала подготовката на едни от най-изтъкнатите летци у нас. Върху **нейните** полоси са се подготвяли елитни български летци... (21.02.2005: 5). Върху чии полоси? Върху полосите на подготовката ли? Вероятно все пак върху полосите на летището, върху **неговите** полоси.

Неправилно оформяне на наративни изречения като въпросителни:

Така сигурно ще дойде време, когато да се пита какво означава Европа за българина, ще е точно толкова безпредметно, колкото ако бъде зададен същият въпрос на германеца, португалеца, шведа? (02.03.2006:).

V

На текстово равнище се срещат нарушения на правилата на свързания текст, което се проявява в:

Неправилна местоименна реприза:

...да останат досегашните ремонтни бази във видовете въоръжени сили. Но **те** да работят единствено в интерес на последните, да поемат текущия ремонт – първа, втора и трета степен на **тяхното** въоръжение и техника. В случая свързващата линия бази – **те** е дистантна и затова не се препоръчва; втората свързваща линия **видовете въоръжени сили** – **последните** (без да има първи) – **тяхното** се пресича текстово с първата линия и затова прави съобщението, както се казва в текстовата лингвистика, неелегантно.

Неправилна употреба на квалифициращи лексеми, които могат да се появят само след друг вид квалифициращи лексеми. Пример за това е горепосоченото изречение, в което има **последни** без да има **първи**. Аналогичен е случаят, когато се говори за **всички останали държави**, без да е споменато предварително в текста нещо за някои други държави: Това са неща, които всяка една нация определя за себе си. Един начин на определяне на ценности не може да бъде универсален за **всички останали държави по света** (10.01.2006: 10). В случая има псевдоко-референция – нация и държава се отъждествяват. Правилното построяване на текста би изисквало следната редакция на

второто изречение: *Начинът на определяне на ценности на една нация не може да бъде универсален за всички останали нации по света.*

Незавършеност на изречението в текста, при което липсва очакваната актуализация на съобщението: *По време на националсоциализма ...един млад мъж става войник, влиза в един нов свят, няма право да участва в политически избори и не може да се кандидатира (за какво? – вероятно, за някакъв политически пост, но това трябва да се каже!), подчинява се на военното правосъдие...* (10.01.2006: 10).

Неправилно изграждане на поясняващи моменти, при които в текстуално включените изречения се използва най-често деиктичното местоимение *това* или по-сложни конструкции от типа на *свързан (е) с + абстрактно съществително: Ценностите на войника...се състоят във факта, че той се бие професионално* (10.01.2006: 10). Ценностите не могат да се състоят в някакъв факт, те могат да бъдат свързани с него, ако той има характер на принцип.

5. Информационна недостатъчност:

Предстои споразумение – това знаем, но има ли нещо? във връзка с концепцията? (20.02.2006: 5)

Това *нещо* може да бъде нещо за уточняване, нещо спорно, нещо недовършено, още нещо да се каже и т.н. Нито въпросът в текста е достатъчно ясен, нито отговорът е пълен: *Щабовете са свършили необходимото.* Ако това *необходимо* е военна тайна, защо тогава трябва въобще да се пише за него в такава замъглена форма? Краткостта не винаги е ясност.

Това е първото ми излизане извън Германия (20.02.2006: 5). Даже в текстовото си обкръжение това изречение създава впечатление, че говорещият е жител на Германия. Но дистантно е уточнено, че

става дума за американски генерал, командирован в Германия, което подсказва, че споменатото първо излизане е по служебна линия след командироването в Германия. Читателят трябва да бъде изключително внимателен, за да се ориентира в характера на това първо излизане.

6. Наличие на твърде разговорни за дадения текст форми:

*С някои от **направилите** години за пенсия ще трябва да се разделим* (20.02.2005: 4).

В случая стилистично е по-препоръчителна формата *навършилите*.

7. Несполучливо линейно разположение на елементите на изреченията в текста, т. нар. несполучлива синтагматична стилистика:

*...младите защитници...се хванаха на здраво мъжко хоро под съпровода на **гайда на един от войниците*** (20.02.2005: 4). Двата предлога *на...на* в такава линейна близост изискват еднотипно значение, но в случая това изискване не е спазено, затова се препоръчва известно разширяване на текста, напр.: *...под съпровода на гайда, на която свиреше един от войниците.*

В подобна линейна близост са двете форми на спомагателния глагол *съм* в следния пример:

*Председатели на тези комисии са ...заместниците... В комисиите **съм** също аз...* (20.02.2005: 4) Двете конструкции *съм + същ име*, *съм + лично местоимение* могат да бъдат еднотипни, но в случая са омонимични. В първия случай се изгражда съставно сказуемо, във втория случай се наблюдава неоснователна елипса на това сказуемо, което би трябвало да бъде разширено във вид *съм* *включен* или синонимично заменено с *влизам*.

...авиобазата е готова да посрещне предстоящото преоборудване на българ-

ските ВВС с многоцелевите бойни самолети (21.02.2005: 5). От разположението на актантите не се разбира дали преоборудването е с многоцелеви бойни самолети или авиобазата ще го посрещне с такива. По-допустимо е първото предположение, но текстът не трябва да оставя място за свободни тълкувания.

...политиката за сигурност на фондация «Конрад Аденауер»... (21.02.2005: 4). От това линейно разположение на парцелатите на изречението може да се разбере, че става въпрос не за политика на сигурността, а за сигурността на фондацията. За да се избегне тази амбивалентност е необходимо разместване: *политиката на фондация «Конрад Аденауер» за сигурност.*

На стилистично равнище се допускат много неточности и нарушения. 1. Нарушения, затрудняващи разбирането на текстовите формации, напр.:

В заповед е отдадена една горелка и разчетът е направен на нейна база, но там работят две горелки (21.02.2005: 5). Такива изречения едва ли се нуждаят от коментар.

2. Силно тавтологични формации:

Включително една в хранителния блок за приготвяне на храна, където се хранят общо 25 човека наборни... (21.02.2005: 5). Подобни текстове са изключително лесни за редактиране, напр.: ...в блока за приготвяне на храна, обслужващ 25 човека...

...и с ръководителите на основните звена очерта основните направления и перспективи... (пак там). Във втория случай напълно е възможна замяна от типа главните направления, най-важните направления и др. под.

...интеграцията изисква постоянен обмен и ще се извърши обмен на лекари... (пак там). Ако тавтологията в едно изре-

чение не може да се избегне, по-добре е то да се разкъса.

Излишно осложнени формации, звучащи доста маниерно:

Дивизионът десантни кораби разшири периметъра от изява от (именно от, а не правилното на!) *своите екипажи* (пак там).

Плавателните съдове са неразделна част от хуманитарната операция (пак там). Тук би трябвало да се говори не за самите плавателни съдове, а за участието им в хуманитарната операция.

Пожелаха им да са живи и здрави... Това те направиха по телефона... (02.03.2006: 1).

Анализираните дотук примери не са единични, те отразяват най-фреквентните слабости на армейския социолект. Но те могат да създадат заблудата, че този социолект се състои само от непрецизирани формации, съдържащи различни по характера си нарушения на нормативните изисквания. Въпреки направените негативни констатации трябва да отбележа и обратната тенденция към постепенно и необратимо изчистване на езика на военните от баласта на излишните думи, от осложнените словосъчетания, от маниерността и неоснователното елиптиране на изказа. Навлизащата нова военна терминология, характерна за повечето европейски страни, извежда езика на военните от националната изолираност, модернизира го и напълно забележимо му придава динамичност и точност.

В лингвистичната литература обикновено става така, че при анализа на определени идиолекти и социолекти се изтъкват преди всичко слабите страни, а добрите се приемат за подразбиращи се. Нещо подобно се получава и в настоящата статия. Но целта ми е само една – да покажа и да докажа, че армейският

социолект, както и идиолектите на говорещите и пишещите на военна тематика, биха могли да се усъвършенстват и доразвият и че това може да бъде един процес в който активно участие да вземат и лингвистите, които се интересуват от проблемите на взаимодействието между

езиците и езиковите подсистеми и от езиковата социализация на човека в зависимост от неговия статус в обществото. По тези проблеми вече е писано много (вж., напр. Крисин 2000), но тяхната проекция върху езика на военните все още чака своето адекватно описание.

284

summary

Σ About army-sociolect

The subject of this paper is one of the contemporary sociolekts of the current bulgarian language, i.e., the army-sociolect. The author treats this sociolect as a sum of the individual idiolekts of different people bearing a relation to the army. For this purpose are analysed various texts published in the newspaper "Bulgarian army".

Литература

- Андрейчин 1962: **Андрейчин Л.** *Университетът има академически, а не академичен съвет.* – Български език, кн. 3. – С. 72.
- Бояджиев 2005: **Бояджиев Т.** *Националният език в условията на чуждо влияние и глобализация.* – Български език, кн. 4. – С. 5–15.
- Крисин 2000: **Крисин П. Л.** *Социална маркированост на езикови единици.* – Вопросы языкознания, № 4. – С. 26–42.